

намэнклятуры часоў канца СССР заканамерную і абгрунтаваную падазронасць.

У 20-я гады *суполка* ўжывалася вельмі шырока. Вацлаў Ластоўскі ў сваім слоўніку прыводзіць наступныя прыклады: *суполка шаўцоў, краўцоў, выдаўцоў*. *Суполкамі* называліся нават сялянскія каапэратывы. Пры канцы 80-ых гэтае слова, зноў уведзенае ў мову маладымі адраджэнцамі, набыло трывалую рэпутацыю апазыцыйнасці. „Майстроўня“, „Талака“, „Тутэйшыя“ — усё гэта былі *суполкі*, якія замацавалі за словам шлейф андэграўнду і нефармальнасці. Давершыла карціну зьяўленьне *суполак БНФ*. Дый цяпер нікому ня прыйдзе ў галаву назваць *суполкай* калгас альбо групу чыноўнікаў, паколькі *суполка* — гэта аб'яднаньне вольных людзей...

Сухоты

Сяржук Сокалаў-Воюш

Сухоты. Гэтая хвароба падбіралася да беларусаў спакваля. У XIX стагодзьдзі яна забрала ад нас паэта Ўладзіслава Сыракомлю і Віктара Каліноўскага — старэйшага брата вялікага Кастуся.

У XX стагодзьдзі — Максіма Багдановіча, Івана Луцкевіча, Алесь Гаруна, Казіміра Сваяка, Алесь Бурбіса... Сьпіс можна доўжыць і доўжыць.

Сухотнік, сухотніца, сухотны. Сынонім сухотаў, якога, дарэчы, не фіксуюць шмат якія беларускія слоўнікі — *тубэркулёз*. Яшчэ адзін сынонім — *мадуха* — запісаў на Полаччыне Вацлаў Ластоўскі. У бальшыні іншых славянскіх моваў слова *сухоты* гучыць так, як і ў нас.

У 1928 годзе ў Менску заснаваны і дагэтуль працуе *Беларускі навукава-дасьледчы інстытут вывучэньня сухотаў*.

Навука цьвердзіць, што рост *сухотных* захворваньняў часту зьвязаны з пагаршэньнем умоваў чалавечага жыцьця. Гэты, калі можна так сказаць, баромэтар нельга падмануць ані паказчыкамі эканамічнага росту, ані прапагандысцкай рыторыкай. Канец XX стагодзьдзя ў Беларусі адзначаецца павелічэньнем колькасці *сухотнікаў*...

Сыянізм

Віталь Тарас

Паводле Тлумачальнага слоўніка беларускае мовы, „*сыянізм*“ — гэта „рэакцыйныя ідэалогія і палітыка яўрэйскай буржуазіі, якія адрозніваюцца ваяўнічым шавінізмам, расізмам, антыкамунізмам і антысаветызмам. Ад назвы гары *Сіён* паблізу Іерусаліма“.

Слова „*сыянізм*“ было страшнейшае за словы „нацыяналізм“ і „фашызм“, які афіцыйна быў разгромлены ў 1945-м. І ўсё з-за „бязродных касмапалітаў“ ды лекараў-забойцаў, якія хацелі атруціць таварыша Сталіна...

Ідэя барацьбы з *сыяністамі* ня згасла й пасля сьмерці „бацькі народаў“. Напрыклад, у Беларусі выкрывалі прыкметы сусьветнае жыдамасонскае змовы ў нацыянальным беларускім дэкоры і нават у выявах сьняжынак, шукалі *сыянісцкія* матывы ў творчасці сусьветна вядомых мастакоў Марка Шагала й Барыса Заборава. У выніку імя вялікага нараджэнца Віцебску Шагала яшчэ

доўга выкрэсьлівалі зь беларускіх энцыклапэдыяў, а Барыс Забораў апынуўся ў Парыжы.

Для дзясяткаў тысячаў нараджэнцаў Беларусі Ізраіль стаўся „новай радзімаю“. Голда Мэір, Мэнахем Бэґін, Шымон Пэрэс нарадзіліся ў Беларусі або маюць тут карані.

Што тычыць уласна *сыянізму*, дык пасля стварэньня ізраільскае дзяржавы ён выканаў сваю гістарычную задачу і заняў належнае месца ў шэрагу шматлікіх „ізмаў“ XX стагодзьдзя.

Сэкс

Сяржук Сокалаў-Воюш

Ты ўжо рассталася з уборам
І ў ложка шлюбнае лягла,
Свой сорам, свой жаночкі сорам,
Дрыжачая, перамагла.

Ды абясьціленай душою
Ты можаш аднаго жадаць, —
Каб семя бурнае муское
У нетрах цела пахаваць.

Гэтак на пачатку стагодзьдзя ўводзіў тэму *сэксу* ў нашу літаратуру Максім Багдановіч.

А ў Савецкім Саюзе *сэксу* не было. Прынамсі, такі выгляд рабілі афіцыйныя асобы. На пачатку савецкай улады ў камсамольскіх асяродках ішлі вялікія спрэчкі. Больш адсталыя цьвердзілі, што каханьне мусіць быць „з чаромхай“, гэта значыць з заляцаньнямі і манерамі. Іншыя, перадавыя, выступалі за каханьне „без чаромхі“, свабоднае і без буржуазных цырымоніяў.

Па меры абуржуазьліваньня рэвалюцыйных элітаў тэма *сэксу* ў літаратуры пачала лічыцца непрыстойнай.

Тым часам нараджальнасць, наяўнасць абортаў, падпольная прастытуцыя, згвалтаваньні ды колькасць хворых на вэнэрычныя хваробы даводзілі, што *сэкс* у жыцьці краіны ёсьць. Іншая справа: які...

Само слова „*сэкс*“ прыйшло ў нашу мову хіба ў апошняй чвэртцы XX стагодзьдзя. Раней ужыванья: полавы акт, полавая зносіны, злучэньне, суспольне, а таксама вулічныя жарганізмы перайшлі ў шэрагі сынонімаў. Спарка, параваньне, злучка, апладненьне сталі абазначаць *сэкс* у жывёлаў.

У 60-х *сэкс* у літаратуру вярнуў Уладзімер Караткевіч („Леаніды ня вернуцца да зямлі“). Напрыканцы XX стагодзьдзя Рыгор Барадулін паставіў гэтай тэме і веку кропку сваім зборнікам „Здубавецьце“. А на вясельях усё пяюць:

Гарманіст, гарманіст,
Пакладзі мяне пад ніз,
А я ўстану пагляджу,
А ці добра я ляжу.

Свабода пісаць і гаварыць пра *сэкс* прыйшла з развалам камуністычнай сыстэмы. Цяпер усе прызнаюць: *сэкс* у нас ёсьць! Як той казаў: і за гэта дзякуй.